

OSMANLI KADI SİCİLLERİ ve KANUNİ DÖNEMİ SİCİLLERİNDEN İSTİSNAİ ÖRNEKLER¹

OTTOMAN COURT RECORDS and EXCEPTIONAL CASES FROM THE ERA of SULEIMAN the LAWGIVER

Dr. Kenan YILDIZ
İslam Araştırmaları Merkezi
kenan.yildiz@isam.org.tr

Öz

Osmanlı bürokrasisi Kanuni döneminde şekillendiği gibi kanunlaştırma faaliyetleri de bu devirde bariz şekilde yaygınlaşmıştır. Osmanlı hukuk tarihinin temel kaynakları arasında yer alan kadı sicilleri de bu dönemden itibaren düzenli bir yapıya kavuşmuştur. Mevcut kadı sicilleri arasında Kanuni dönemine ait olanlar öncekilere kıyasla sayısal olarak üstün konumdadır. Nitekim kadı sicilleri Kanuni dönemi itibarıyla muntazam seriler halini almaya başlamaktadır. Bu çalışmada öncelikli olarak kadı ve sicilleri hakkında genel bilgiler verilecek, mevcut sicillerin sayısal durumu farklı grafiklerle gösterilecektir. Sonrasında, Kanuni döneminden ve bağlantılı olmak üzere ileriki tarihlerden dikkat çeken bazı örneklerle değinilecektir. Nihai olarak da, ele alınan sicillerden Kanuni dönemine denk düşenlerin katalog bilgileri liste olarak verilecektir

Anahtar Kelimeler: Kanuni Sultan Süleyman, Kadı, Kadı Sicilleri, Mahkeme.

Abstract

As the Ottoman bureaucracy took shape in the reign of Suleiman the Lawgiver, legalization activity became widespread. During this time, court records, which are among the main sources of the Ottoman legal history, have also gained a systematic structure. Court records belonging to this era are much numerous than the previous ones. After providing general information about the qadis and their records, including graphs indicating their numbers, we will scrutinize a series of exceptional cases. We will then give a list of the court registers belonging to this era.

Keywords: Suleiman the Lawgiver, Qadi, Court Records, Court.

¹ Konunun ilk taslağı, İbn Haldun Üniversitesi, Medeniyetler İttifakı Enstitüsü tarafından 27-28 Ekim 2018 tarihinde düzenlenen I. Süleymaniye Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuş, genişletilerek makaleye dönüştürülmüştür.

Giriş

Kadı, Osmanlı yönetim zincirinin en önemli halkalarından birini temsil etmekteydi. Halkın bütün meselelerinde ve özellikle taşra halkının merkez ile olan ilişkilerinde tek yetkili merci kadılık kurumu idi. Evlenme, boşanma, alım, satım, alacak, borç, ölüm, miras gibi sosyal ve ekonomik her türlü meseleye ait hukuki işlemlerin yerine getirilmesi ve bunların resmi sorumluluğu, pazar ve vakıfların denetlenmesi, sefer iaşesi başta olmak üzere lojistik işleri, adli her tür davanın yerinde görülmesi ile beledi görevler kadıların uhdesindeydi.

Kadıların görev süreleri en fazla iki yıldır. Kadılık mahkemelerinde görülen bütün işlemler “sicill-i mahfûz” denilen defterlere kaydedilir ve bu defterler bir sonra gelen kadıya eksiksiz devir ve teslim edilirdi. Kadıların zorunlu olarak uymaları beklenen bu kurallara rağmen günümüze ulaşan en erken tarihli siciller, az sayıda olmakla birlikte, Fatih dönemine aittir.² Günümüze gelen defterlerin korunmuş olmalarına dair “şans” ihtimali de ileri sürülmektedir (Uğur, 2010, s. 9). Tabii, bu şansın da ancak Kanuni dönemi itibariyle kaçınılmaz bir kadere dönüştüğü ifade edilebilir. Zira mevcut sicil külliyatının muntazam serileri, yapılan kanuni düzenlemelerle hukuki ve bürokratik yapının belirgin şekilde yerleşmesine (Fleischer, 1992, s. 159, 167) bağlı olarak bu dönemde başlamaktadır.

Osmanlı’da Kadılık Kurumu ve Mahkeme

Osmanlı’da ilk dönemlerden itibaren kazalara iki tür görevli tayin olundu. Bunlardan birisi seyfiye sınıfından gelen ve sultanın yürütme yetkisini taşıyan bey (beylerbeyi, sancakbeyi), diğeri ise ulema sınıfından gelen ve sultanın yasama yetkisini taşıyan kadı idi (İnalcık, 1973, s. 104; Tak, 2019, s. 4-6).

Kadı, cezaî ve medenî davalara bakan bir yargıç olması yanında idari ve mali görevleri de olan bir mülki amirdi. Vakıfların hukuki açıdan onayı ve denetimi, bulunduğu bölgenin idaresi ve asayiş işleri, çarşı pazar denetimi, narh teftişleri, noterlik, divandan gelen emirlerin uygulanması ve takibi hatta vergi toplama gibi hemen bütün bürokratik, hukuki, idari, mali ve beledi konular kadının, dolayısıyla mahkemelerin yetki alanına girmektedir³.

Daha önceki İslâm devletlerindeki gibi nispetle gelişmiş bir yapı arzeden Osmanlı mahkemeleri (Aydın, 2001, s. 342);⁴ medeni, ticari ve cınai davaları görüp sonuca bağladığı gibi, noterlik hizmetinin verilmesi, vasiyetnamelerin düzenlenmesi ve uygulanmasının sağlanması, vakfiyelerin düzenlenmesi, vakıfların denetlenmesi ve vakıflarla ilgili idari ve ticari her türlü meselenin görülmesi, vergi yükümlülerinin takibi, kanunların uygulanmasına nezaret etme, her türlü senet, tapu ve sözleşmenin düzenlenmesi ve onaylanması konuları

² Fatih döneminden günümüze dört defter ulaşmıştır. Bunlardan bazı örnek kayıtlar için bk. Halil İnalcık, “Bursa Şer’iye Sicillerinde Fatih Sultan Mehmed’in Fermanları,” *Bellekten XI* (Ankara 1947): s. 693-708; Halil İnalcık, “Osmanlı İdare, Sosyal, Ekonomik Tarihi ile ilgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler,” *Belgeler X / 14* (Ankara: 1980-1981): s. 1-91.

³ Osmanlı mahkemesinin genel yapısı ve işleyişinin güzel bir özeti için bk. Leslie Peirce, *Ahlak Oyunları: 1540-1541 Osmanlı’da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, çev. Ülkün Tansel, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005), s. 113-167.

⁴ İslâm tarihinde kadılık kurumu için bk. Fahrettin Atar, “Kadı”, *DİA* 24 (İstanbul, 2001), s. 66-67. Ayrıca bk. Mathieu Tillier, “Court, qadi”, *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Ancient History* (2018), s. 1-2.

gibi sosyal, ekonomik, idari ve hukuki meselelerin karara bağlandığı tek yetkili merci idi (Uzunçarşılı, 1988, s. 109; İnalçık, 1977, s. 150).⁵

Osmanlı mahkeme binalarının hususi bir yapı olarak teşekkülü konusu ihtilâfıdır. O. Nuri Ergin (1995, s. 287), Lütüfî Tarihi'ne atfen 1836 yılına gelinceye dek İstanbul kadısına ait bir mahkeme binasına rastlanmadığı bilgisini vermekteyse de (Ortaylı, 1994, s. 50-51), bunun genele teşmil edilemeyeceği ve mahkeme binalarının ortaya çıkışının bu tarihlerden daha önceye gidebileceği de ileri sürülen ayrı bir görüştür (Aydın, 2007, s. 343). Mahkeme binalarından evvel, özellikle klasik dönemde kadınların şahsi konaklarının mahkeme mahalli olarak kullanıldığı, göreve yeni başlayan kadının konağının bulunduğu yere bağlı olarak, mahkeme yerinin de değiştiği kabul edilebilir (Ergin, 1995, s. 287; Uzunçarşılı, 1998, s. 139; Ortaylı, 1994, s. 50-51). Ayrıca, bazı mahkemelerin cami avlusu veya çevresinde bulunduğu da bilinmekte olup bu uygulamaya benzer nitelikte Emevi, Abbasilerde de çarşı, meydan, cami mahalleri ve kadınların evleri de aynı amaçla kullanılmıştır (Tillier, 2018, s. 1). 18. yüzyıl Fransız seyyahlarından Turnefort, Sakız adasına yeni bir kadı tayin olduğundaki usulü şöyle aktarır: “*kent görevlileri üç gün boyunca yeni kadıya bakar, masraflarını üstlenir, sonra kendisine bir konut gösterirler. Bu konutun kirasını kadı öder.*” Bu ifadeleriyle Tournefort (2005, s. 132), acaba mahkeme binasından hiç bahsetmeyerek yukarıdaki bilgileri teyid mi etmektedir?

Osmanlı Kadı Sicilleri

Osmanlı'dan günümüze ulaşan arşiv kaynaklarının önemli bir kısmını şer'îye sicilleri oluşturmaktadır. Kadılık kurumu bütün İslâm devletlerinde var olsa da, Osmanlı öncesinden günümüze herhangi bir kadı sicili ve dolayısıyla sicil arşivi, hatta kurumsal arşiv intikal etmiş değildir.⁶

Mahkemelerde görülen davalar müsveddelerle kaydedilir, daha sonra belli bir düzen içerisinde şer'îye sicil defterlerine standart bir üslup ve form halinde işlenir yani beyaza çekilirdi (Uzunçarşılı, 1988, s. 116-117; Kaya, 2005).⁷ Kadı huzurunda görülen bütün dava ve işlemlerin böylece kayıt altına alınmasıyla, ihtiyaç halinde müracaat edilecek bir arşiv de teşekkül etmiş olurdu. Her kadının halefi olan diğer kadıya mahkemenin ve dolayısıyla o kazanın bir arşivi ve hafızası mahiyetindeki bütün bu sicilleri devretmesi de kanuni bir zorunluluktaki. Zira, kadıya hitab eden ve mevcut kadı görevden ayrıldıktan sonra da geçerliliği devam edecek olan kanunnamelerde (emr-i şerif, ferman) bu husus bağlamında “hüküm-i şerifimi sicill-i mahfuzunuza kayd eyle” şeklinde bir uyarı da bulunurdu. Merkezi arşivden bağımsız olarak gerek payitaht İstanbul'da ve gerekse taşrada dağıntık vaziyette olsa da üretilmiş olan şer'îye sicillerinin önemli bir kısmının günümüze salimen intikal etmiş

⁵ Mahkemenin işleyişi hakkında bir anlatım için bk. Ronald C. Jennings, “Kadı, Court, and Legal Procedure in 17th Century Ottoman Kayseri,” *Studies on Ottoman Social History in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, (İstanbul: The ISIS Press, 1999), s. 295-326.

⁶ Bu konuyu etraflı bir şekilde tartışan başlıca çalışmalar için bk. Wael b. Hallaq, “The *qādī's* (*sijill*) before the Ottomans,” *BSOAS* vol. 61, no: 3 (1998): s. 415-436; Jürgen Paul, “Archival Practices in the Muslim World prior to 1500,” *Manuscripts and Archives: Comparative Views on Record-Keeping*, ed. Alessandro Bausi, Christian Brockmann, Michael Friedrich, Sabine Kienitz (Berlin: De Gruyter, 2018): s. 339-360; Christian Müller, “The Power of the Pen: Cadis and their Archives,” *Manuscripts and Archives: Comparative Views on Record-Keeping*, ed. Alessandro Bausi, Christian Brockmann, Michael Friedrich, Sabine Kienitz (Berlin: De Gruyter, 2018): s. 361-386; Ayrıca bk. Suraiya Faroqhi, “Sidjill: 3. In Ottoman Administrative Usage,” *EP²*, vol. 9, (Leiden: Brill, 1997): 539.

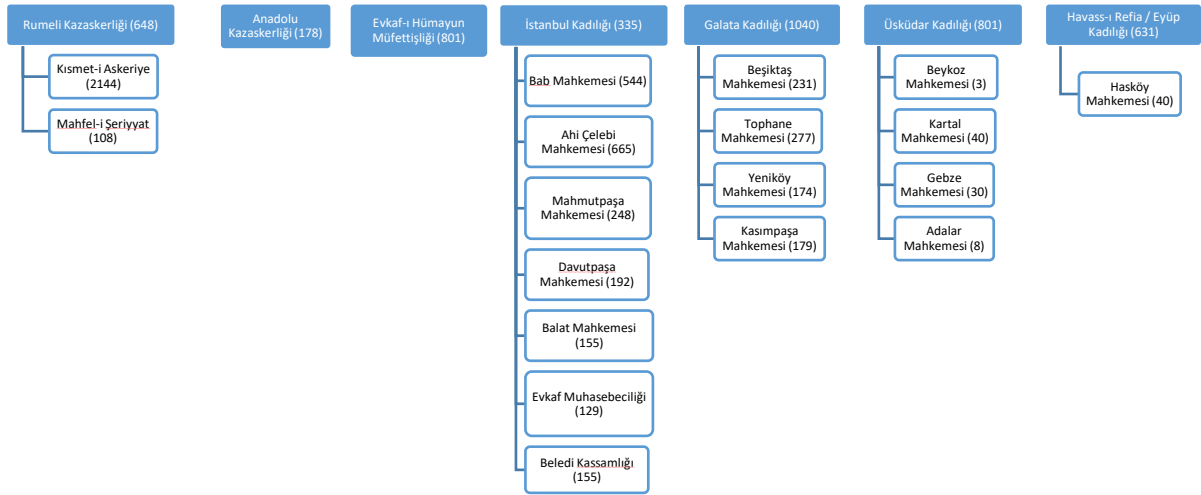
⁷ Kadı sicillerine kaydedilecek her tür belgenin Osmanlı coğrafyasındaki bütün mahkemelerde aynı üslup ve formda oluşturulabilmesi için mahkeme kâtiplerinin kılavuzları olan “sakk mecmuaları” vardı.

olması, kadılar açısından bağlayıcılık taşıyan söz konusu kurallardan dolayı mümkün olabilmektedir.

Osmanlı'da en yüksek mülkî âmir ve yargıç olarak çok önemli bir görev ifa etmiş olan kadıların, görev yaptıkları yerlerde tutmak, korumak ve devretmekle yükümlü oldukları bu sicillerin günümüze ulaşan toplam sayısı tam olarak bilinmemektedir (Ortaylı, 1994, s. 7) . Buna karşılık, Türkiye sınırları içerisinde bulunan orijinal sicillerin sayısı yaklaşık yirmi bin adettir. Bunların dokuz bine yakını İstanbul dışındaki kadılıklara aitken (Adana, Bursa, Ankara, Edirne, Balıkesir, Trabzon vd.), geri kalan yaklaşık on bir bin sicil, İstanbul'daki mahkemelere (İstanbul, Üsküdar, Galata, Eyüp, Beşiktaş, Balat vd.) aittir (Ülker ve Aydın, 2004, s. 2). Türkiye dışında da yaklaşık on bin sicilin varlığından bahsedilmektedir. Söz konusu sicillerin toplu bir kataloğu bulunmadığından sayısal olarak doğru bir tespit bulunmak da güçtür. Türkiye harici sicillerden yaklaşık üç bin kadarına ulaşılabilmektedir.⁸ Burada yapılacak olan değerlendirmeler de Türkiye dahili ve haricinde bulunan ve ulaşılabilen toplam 23.000 sicil çerçevesinde gerçekleştirilecektir.

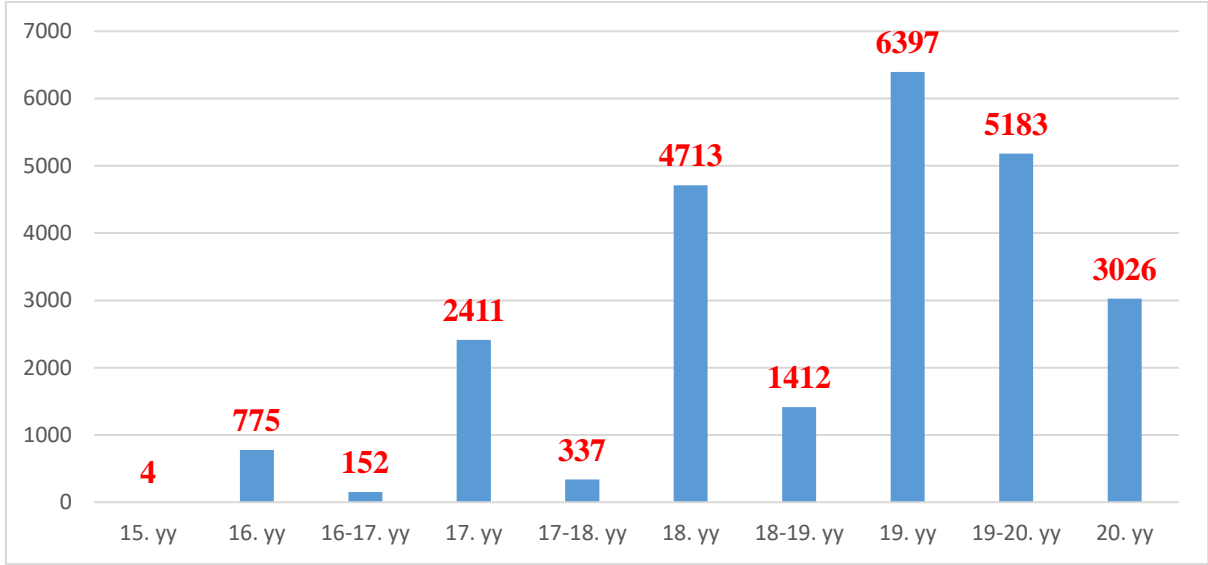
Payitahtta İstanbul kadılığı dışında Anadolu ve Rumeli Kazaskerlikleri, Evkaf Müfettişliği Mahkemesi ve Bilâd-ı Selâse (Üsküdar, Galata, Eyüp) kadılık ve naiplik mahkemeleri başta olmak üzere çeşitlilik oldukça fazladır.

9756 adet kadı siciline sahip İstanbul dahilindeki mahkemelere ait tablo şu şekildedir: (Parantez içindeki sayılar, sicil adetlerini yansıtır)

Şekil 1: Sicil Türleri ve Sayıları (Toplam 23.000 adet)

⁸ Bahsi geçen sicillerin dijital kopyaları, İSAM Kütüphanesi Arşivi'nde bulunmaktadır.

Tablo 2. Kadı Sicillerinin Yüzyıllara Göre Dağılımı

Osmanlı kadı sicilleri, defter formu olarak 16. yüzyılda özellikle Kanuni döneminde muntazam seriler halini almaya başlamıştır. Bu dönemde tutulan defterlere bakıldığında, kullanılan dilden tercih edilen yazı stiline kadar belli bir standartlaşmanın varlığı hemen farkedilir. Yıllar ilerledikçe sicil sayısı da doğrusal bir şekilde ve katlanarak artmıştır. Öyle ki, 17. yüzyıl itibarıyla her yüzyılda bir öncekine oranla %100'e ulaşan hatta bu oranı da geçen bir yükselme grafiği söz konusudur. Bu artışın hukuki, kanuni, bürokratik, sosyolojik ve demografik nedenleri üzerinde çok daha derinlikli araştırmalar ile durulması gerekir. Padişah dönemlerine göre mevcut sicillerin dağılımı şöyledir:

II. Mehmed (1451-81)	4				
II. Bayezid (1481-1512)	34				
I. Selim (1512-20)	15				
I. Süleyman (1520-66)	305				
II. Selim (1566-74)	104				
III. Murad (1574-95)	329				
III. Mehmed (1595-1603)	158				
I. Ahmed (1603-17)	267				
I. Mustafa (1617-18)	34				
II. Osman (1618-22)	100				
I. Mustafa (1622-23)	21				
IV. Murad (1623-40)	156				
İbrahim (1640-58)	408				
IV. Mehmed (1658-87)	1192				
II. Süleyman (1687-91)	132				
II. Ahmed (1691-95)	156				
II. Mustafa (1695-1703)	338				
III. Ahmed (1703-30)	1050				
I. Mahmud (1730-54)	1281				
III. Osman (1754-57)	211				
III. Mustafa (1757-74)	956				
I. Abdülhamid (1774-89)	1056				
III. Selim (1789-1807)	1336				
IV. Mustafa (1807-08)	92				
II. Mahmud (1808-39)	2312				
I. Abdülmecid (1839-61)	1893				
Abdülaziz (1861-76)	1553				
V. Murad (1876)	13				
II. Abdülhamid (1876-1909))	4790				
V. Mehmed (Reşad) (1909-18)	1577				
VI. Mehmed Vahideddin (1918-22)	750				
Abdülmecid Efendi (1922-24)	146				
Cumhuriyet dönemi (1923-30)	389				

Tablo 3. Mevcut Sicillerin Dağılımı

Kanuni Dönemi Sicillerinden İstisnai Örnekler

Genellikle kırık divani ve talik yazılarının hakim olduğu Kanuni dönemi sicillerinde dil olarak da aynı yoğunlukta olmasa da Türkçe ve Arapça kullanılmıştır. Arapça yoğunluğu mahkemelere göre değişmekle birlikte sonraki dönemlere göre oldukça fazladır. 17. yüzyıl sicillerinde kullanılan dil, Arap reyanın yaşadığı bölgeler dışında, kimi vakfiyeler haricinde, tamamen Türkçedir. Mahkemede taraflar arasındaki diyaloglar, doğrudan ve aynıyla nakledilir. Bu nakiller, Türkçe'nin erken dönem formlarını ilk ağızdan vermektedir. Tür olarak ferman, berat, kazasker ve sadrazam buyrukları, hüccet, vakfiye, tereke, arz, narh, ıtknâme gibi muhtelif belgeler genel olarak alım-satım, borç, kefalet, vekâlet, keşif, tamirat, vefat, veraset, kısmet ve intikal, kaçak köle, küfür (elfâz-ı küfür), cinayet, zina, her türlü şikâyet, köle azadı, ameliyat sözleşmeleri, nikâh, nafaka, yetimler, emanet vd. konulara dairdir.

Kanuni döneminin siyasi, dinî yönünü yansıtan bazı kayıtlar, sicillerdeki çeşitliliği ve ilginçliği göstermesi bakımından üç kategoride değerlendirilmiştir. Bunlar; “Genel, Dinî, Mezhebi ve Siyasi Küfürler”, “Türklüğe Hakaret İçeren Küfürler” ve “Sarayda Hayvanlar Alemi: Arslanhane için istenen hayvanlar” başlıklarını taşımaktadır.

D) Dinî, Mezhebi, Siyasi Küfürler ve Diğer Sövme Biçimleri

Belgelerde iki türlü küfür bulunmaktadır. Birincisi, dinî kurallara fiilî ve lafzi olarak karşı gelme, aykırı davranma ve diğeri de hakaret etme, sövme anlamına gelen “şetm”dir. Burada her iki türe de giren örnekler verilecektir.

1) İsmail-i Maşuki (Oğlan Şeyh) ile ilgili Kayıtlar

Zendeka sayılarak idam edilen İsmail Maşuki (Oğlan Şeyh)’nin din, inanç, ibadet ve Tanrı’ya dair konulardaki “sapık” görüşlerini içeren mahkeme kaydı (Evkaf-ı Hümayun Müfettişliği, 1539, s. 35).⁹

Oğlan Şeyh demekle ma’rûf İsmail nâm şahsın

- insan kadîmdir,
- insan insan olduktan sonra ona hiçbir nesne harâm değildir,
- babam kutubdur, ben Mehdi’yim, bize uymayanın îmânı dürüst değildir,
- şerî’at[ın] harâm dedikleri helâldir,
- cennet dediğine biz merkebimizi bağlamayız,
- süci (şarap) aşk kamışdır cezbe-i ilâhîdir, bunlarda nesne yokdur, mü’mine helâldir, hakkından gelicek ye, iç, yat, uyu cümlesi ibâdetdir,
- oruç, zekât, hac Yezid’e cürm için geldi bunlarda nesne yokdur,
- mü’min olana yılda iki bayram namazı vardır, kalanı avâm içindir ... ve ol iki bayram namazında secde yerinde beni görün,
- zinâ ve livâtada nesne yokdur toprak toprağa girer bunlar aşkın lezzetidir,
- her kişi Tanrı’dır her sûretde gözükten O’dur,

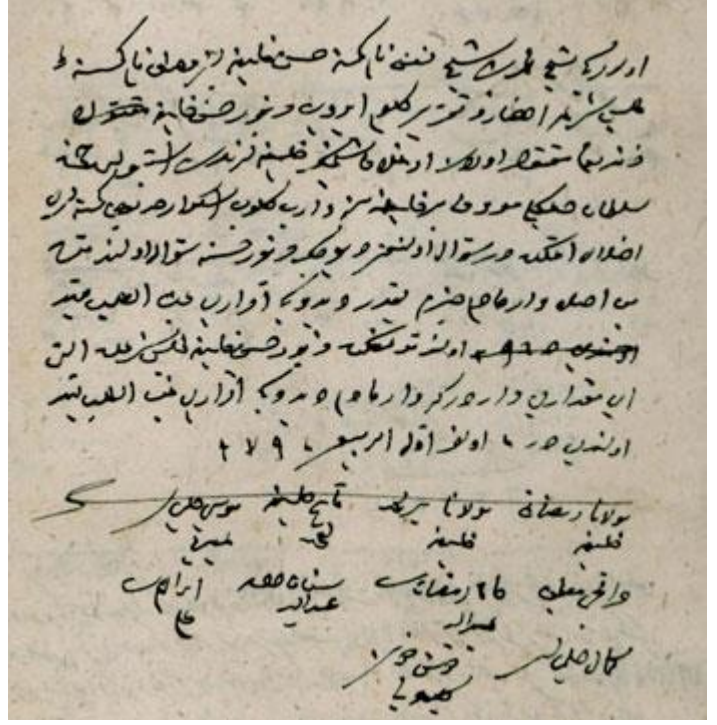

⁹ İsmail-i Maşuki hakkında bk. Abdülbaki Gölpınarlı, *Melâmlık ve Melâmiler*, (İstanbul: Devlet Matbaası, 1931), 48-50; İsmail Maşuki hakkındaki bu belgeye ilk olarak Mustafa Akdağ dikkat çekmiştir. Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi (1453-1559)*, c. II, (İstanbul: Cem Yayınevi, 1974), s. 65; Belge ve Maşuki hakkında geniş kapsamlı değerlendirmeler için ayrıca bk. Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15.-17. Yüzyıllar)*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998), s. 283-290; İsmail-i Maşuki'nin ölüm tarihi ve yeni belgeler için bk. İsmail E. Erünsal, “Zındıklar ve Mülhidler XV-XVI. Asır Osmanlı Zendeka ve İlâhî Tarihine Bir Katkı”, *Osmanlı Kültür Tarihinin Bilinmeyenleri: Şahıslardan Eserlere, Kurumlardan Kimliklere*, 2. bs., (İstanbul: Timaş Yayınları, 2019), s. 510-519.

- Ve ruh bir bedenden çıkar bir bedene dahi rihlet eder,
- Ve azâb-ı kabir yokdur ve soru hisâb yokdur
- Hazret-i Kelîmullah’a (a.s.) meclisinde dâim “küstah Musa”
- dediği şahitlerin ifadeleri ile kayıt altına alınmıştır.

2) İsmail Maşuki’nin takipçilerinden Hamza Bâli’nin takibat kayıtları (Yıldız, 2005, s. 198)¹⁰

a) Oldur ki, Şeyh Mehmed b. Şeyh Nefsî nâm kimesne Hasan Halife b. Mustafa nâm kimesneyi meclis-i şer‘a ihzâr ve takrîr-i kelâm edip mezbûr Hasan Halife zındıkan maktûl olan *Oğlan Şeyh’in halifelerimden İstanbul’da Hamza Sultan demekle ma’rûf bir halifesine varıp gelüp Üsküdar’da ba’zı kimesneleri idlâl etmektedir, su’âl olunsun deyücek mezbûr Hasan’a su’âl olundukda ben aslâ varmadım, haberim yokdur dediği ikrârı gibbe’t-taleb kayd olundukdan sonra mezbûr Hasan Halife meclis-i şer‘de altı ay mikdârı vardır ki varmadım dediği ikrârı gibbe’t-taleb kayd olundu.*

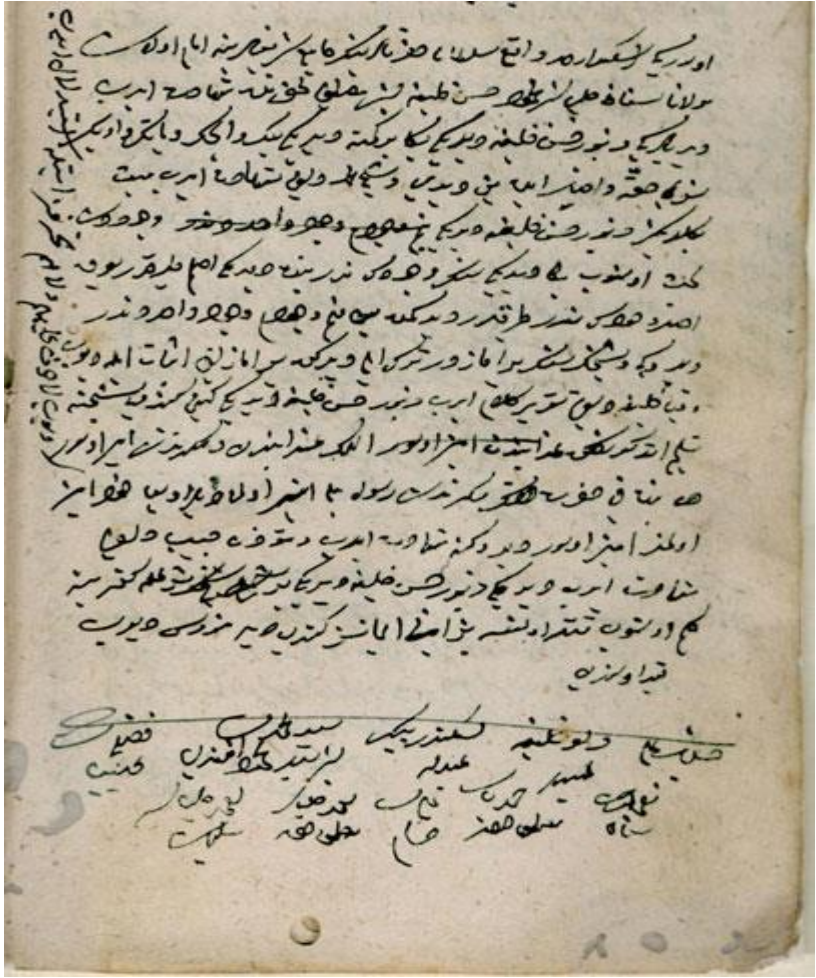

Hurrîre fî evâhiri Evveli’r-Rebî‘ayn fî 979 (Üsküdar Şeriye Sicili, 35, 161b/2).¹¹

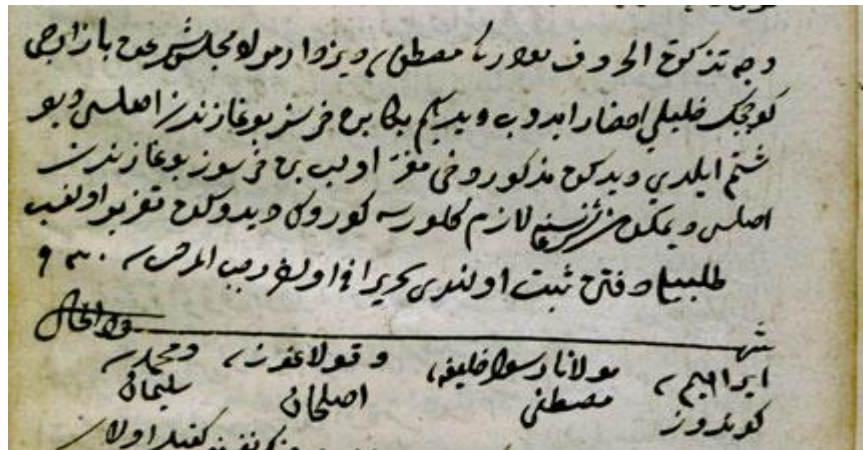
¹⁰Belgeler ilk defa şu çalışma ile indekslenmiş ve tanıtılmıştır: Yıldız, K. (2005). Üsküdar’ın Sosyal ve İktisadi Hayatı ile İlgili Üsküdar Kadı Sicillerindeki Kayıtların Tesbit ve Analizi (954-980 / 1547-1573). (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul; Hamza Bâli ve Hamzaviler hakkında bilgi için bk. Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15.-17. Yüzyıllar)*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998), s. 290-304.

¹¹ Belge hakkında değerlendirme için bk. İsmail E. Erünsal, “Zındıklar ve Mülhidler XV-XVI. Asır Osmanlı Zendeke ve İlhad Tarihine Bir Katkı”, *Osmanlı Kültür Tarihinin Bilinmeyenleri: Şahıslardan Eserlere, Kurumlardan Kimliklere*, 2. bs., (İstanbul: Timaş Yayınları, 2019), s. 514.

b) Oldur ki, Üsküdar'da vâki ' Sultan hazretlerinin câmi'-i şerîflerine imâm olan Mevlânâ Sinan Çelebi b. Mahmud, Hasan Halife b. Mustafa mahzarında şehâdet edip dediler ki mezbûr Hasan Halife dedi ki bana bir kimesne dedi ki yeyin ve için ve yatın varın sizi hakka vâsıl ideyin dedi. Ve Şeyh Mehmed dahi şehâdet edip ...? beklediğimiz mezbûr Hasan Halife dedi ki vücûddan bahs olunup bana dedi ki senin vücûdun nedir, ben de dedim ki aslum toprakdır, yok asıl vücûdun nedir, toprakdır dediğimde yok benim vücûd-ı vücûd-ı vâhiddendir dediği ve şeyhin senin yaramazdır terk eyle dedikde yaramazlık ispat eyle deyüp ve Kaya Halife dahi takrîr-i kelâm edip mezbûr Hasan Halife dedi ki kişi kendüyi şeyhine teslim ettikten sonra Allah'ın azâbından ve mekrinden emîn olur deyüp «lâ hayfün aleyhim ve lâ hümm yahzenün» ayetiyle istidlâl idüp ben dahi Hazret-i Allah'ın mekrinden Resul bile emîn olmadılar evliyâ hod emîn olmaz, emîn olur dediğine şehâdet edip ve müezzîn Habîp dahi şehâdet edip dedi ki mezbûr Hasan Halife dedi ki biri şer'le küfrüne hükm olunup katlolunsa biz onu imansız gitti diyemezüz deyip kayd olundu (Üsküdar Şeriye Sicili, 35, 161b/3).¹²

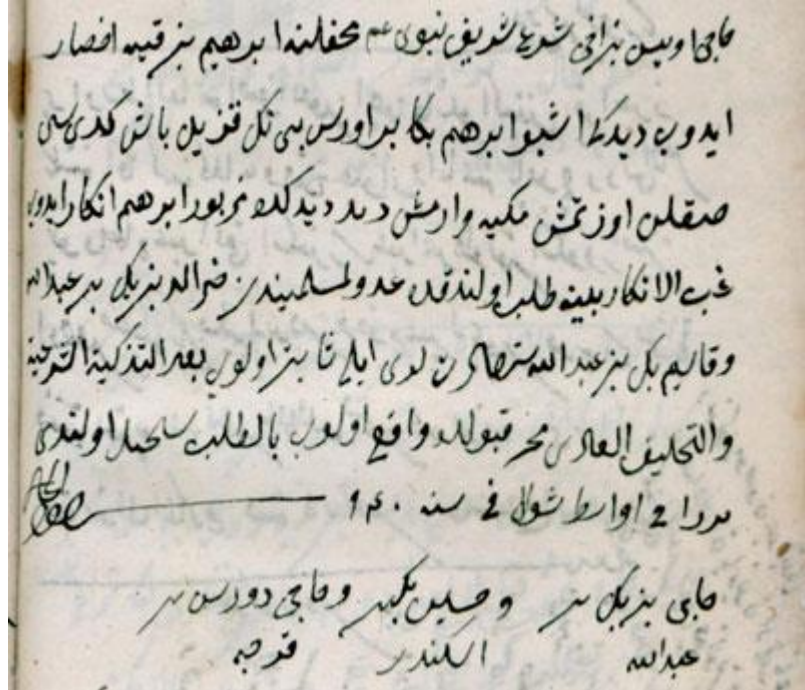
3) Vech-i tezkiretü'l-hurûf budur ki Mustafa b. Dizdar Murad meclis-i şer' de pazarcı Küçük Halil'i ihzâr edip dedi kim: Bana bre hırsız boğazından asılası diye şetm eyledi, dedikde mezkûr dahi mukır olup bre hırsız boğazından asılası

¹² Belge hakkında değerlendirme için bk. Erünsal, "Zındıklar ve Mülhidler," s. 515.

demekden şer‘an nesne lâzım gelirse görün, dedikde ta‘zîr olunup talebiyle deftere sebt olundu. Tahrîren fî evâhîri Recebi'l-mürecceb sene 930.¹³

4) Sebeb-i tahrîr-i kitâb budur ki Hacı Üveys b. Ahî şer‘-i şerîf-i Nebevî -a.s.- mahfiline İbrahim b. Kaya ihzâr edip dedi ki işbu İbrahim bana *bre roshinin kızılbaş*¹⁴ *gidisi sakalın uzatmış Mekke'ye varmış ded[i]* dedikde mezbûr İbrahim inkâr edip gibbe'l-inkâr beyyine taleb olundukda udûl-i müslimînden Hayreddin Bey b. Abdullah ve Kâsım Bey bin Abdullah şehâdetleri ile sâbit olup ba‘de't-tezkiyyeti'ş-şer‘iyyeb ve't-tahlîfi'l-âdî hayyiz-i kabûlde vâkî' olup bi't-taleb tescîl olundu. Tahrîren fî evâsıtı Şevvâl fî sene 940.¹⁵

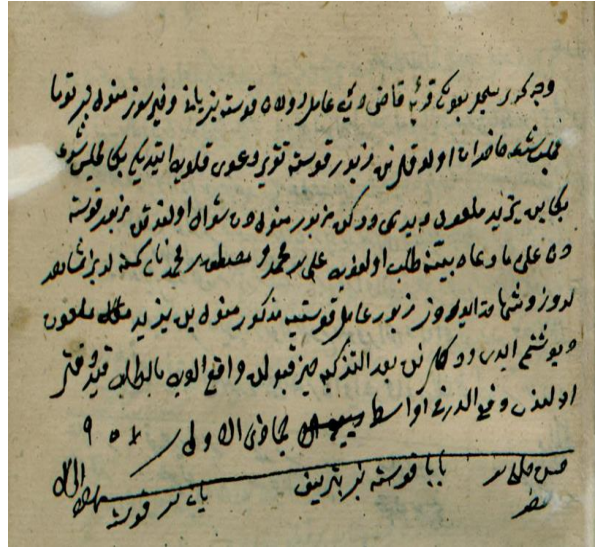

¹³ *İstanbul Kadı Sicilleri: Üsküdar Mahkemesi 5 Numaralı Sicil (H. 930-936 / M. 1524-1530)*, haz. Yasemin Dağdaş, Zeynep Berktaş, proje yön. M. Âkif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, (İstanbul: İSAM, 2010), 8b/3, s. 77.

¹⁴ Kızılbaş, her ne kadar eşkal olarak kızıl sarık giyenleri tanımlamaktaysa da, Osmanlıda Şii mezhebine mensup olan Türkmenleri tanımlamak için kullanılmaktaydı. Mezhepsel ayrışma dolayısıyla "kızılbaşlık" dinî anlamda sapıklık, yoldan çıkmışlık olarak telakki edilmiştir. Bk. İlyas Üzüm, "Kızılbaş," *DİA* 25, (İstanbul 2002), s. 547; Kızılbaşlığın Osmanlı tarih yazarlarınca yorumlanma biçimi üzerine bir değerlendirme için bk. Ali Sinan Bilgili, "Osmanlı Tarih Yazarlarının Algısıyla Türkiye-İran İlişkilerinde Siyasi Karakterin Dinî Söylemi: 'Kızılbaşlık'," *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* c. IX, sayı: 27 (Ankara: 2003): s. 21-41; Arslantaş, Y. (2013). *Depicting the Other: Qizilbash Image in the 16th Century Ottoman Historiography*. (Yüksek Lisans Tezi). İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ankara; Hanefi/Sünni Osmanlı ve Şii Safevi münasebetleri hakkında literatür ve değerlendirme için bk. Özer Küpeli, "Osmanlı-Safevi Münasebetlerine Dair Türkiye'de Yapılan Çalışmalar Hakkında Birkaç Not ve Bir Bibliyografya Denemesi," *Tarih Okulu* sayı: VI (2010): 17-32; Osmanlı-İran ilişkilerinin ilk safhaları, iki gücün birbirine bakışımının değişmesi ve gerilimin sinir uçları hakkında bk. Feridun Emecen, "Şark Meselesi'nin Doğuşu: Osmanlı Devleti'nin "Şark Meselesi'nin Ortaya Çıkışı," *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, (İstanbul: Timaş, 2003), s. 321-344; Devletin Hanefiliği resmi bir mezhep olarak benimsemiş olması bağlamında Kanuni dönemini devlet, toplum ve din eksenli bir çerçeve ile inceleyen değerli bir yayın için bk. Halil İnalcık, "State and Ideology under Sultan Süleyman I," *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire: Essays on Economy and Society*, Bloomington: Indiana University, 1993, s. 70-94.

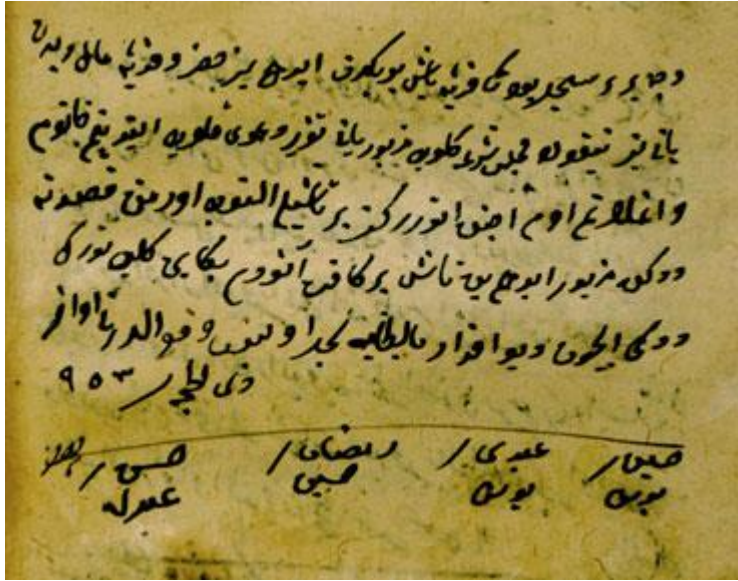
¹⁵ *İstanbul Kadı Sicilleri: Üsküdar Mahkemesi 9 Numaralı Sicil (H. 940-942 / M. 1534-1536)*, haz. Kenan Yıldız, proje yön. M. Âkif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, (İstanbul: İSAM, 2010), 135b/2, s. 419.

5) Vech-i tahrîr-i sicil budur ki Karye-i Kadı'dan âmil olan Kosta b. Yani ve Hırsız Mano l b. Toma meclis-i şer'a hâzırân olduklarında mezbûr Kosta takrîr-i da'vâ kılıp eyitti ki bana meclis-i şer'de *bre Yezid mel'ûnu* dedi, dedikde mezbûr Manol'dan su'âl olundukda mezbûr Kosta'dan alâ mâ deâhu beyyine taleb olunup Ali b. Mehmed ve Mustafa b. Mehmed nâm kimesneler biz şâhidleriz ve şehâdet ederiz mezbûr Âmil Kosta'ya mezkûr Manol *bre Yezid mel'ûn* deyû şetm etti dediklerinde ba'de't-tezkiyye hayyiz-i kabûlde vâki' olup bi't-taleb kayd-ı defter olundu. Vaka'a't-tahrîr fî evâsıtı Cemâziyelevvel sene 957/28 Mayıs 1550.¹⁶

II) Türklüğe Hakaret İçeren Küfürler

Osmanlı tarihi literatüründe Türk kavramı, etnik bağlamı dışında farklı anlamlar taşımaktaydı. Ayrılıkçı Anadolu Türkmenlerine bir aşağılama ifadesi olarak “etrâk-i bî-idrâk” yakıştırması yapılmışsa da, “Türk” ibaresi, özellikle Avrupa dillerinde “Müslüman Osmanlı”ya karşılık gelmekteydi.¹⁷ Burada naklettiğimiz belgelerde de, “Türklük” ibaresi “Müslüman Osmanlılık” şeklinde anlaşılmaktadır.

1) Vech-i tahrîr-i sicil budur ki Karye-i Başibüyük'den İbrahim b. Hızır ve karye-i Maltepe'den Yani b. Nikola meclis-i şer'a gelip mezbûr Yani takrîr-i da'vâ kılıp eyitti [ki] benim hâtunum ve oğlanım evim içinde otururken bir taş ile iletip vurmak kastına dedikde mezbûr İbrahim *ben taşı bir kâfire attım bana bre kelb Türk dediği için*¹⁸ deyû ikrâr bi't-taleb sicil olundu. Vaka'a't-tahrîr fî evâhiri Zilhicce sene 953.¹⁹

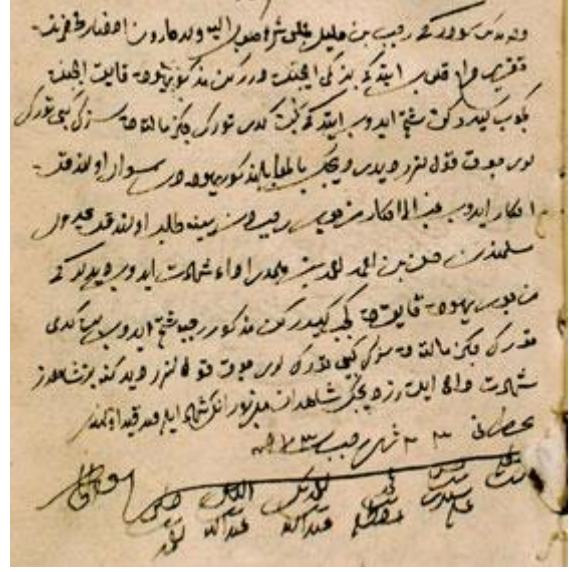
¹⁶ İstanbul Kadı Sicilleri: Üsküdar Mahkemesi 17 Numaralı Sicil (H. 956-963 / M. 1549-1556), haz. Orhan Gültekin, proje yön. M. Âkif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, (İstanbul: İSAM, 2010), 39a/1, s. 182.

¹⁷ Türk kavramını kronikler çerçevesinde anlamlandırmaya çalışan önemli bir çalışma için bk. Zeynep Aycibin, “Erken Dönem Osmanlı Kaynaklarındaki “Türk” Algısı Üzerine Yeni Bir Değerlendirme,” *Abdülkadir Özcan'a Armağan: Tarih Peşinde Bir Ömür*, haz. Hayrunnisa Alan vd., (İstanbul: Kronik, 2008), s. 139-151; Ayrıca bk. Yusuf Halaçoğlu, “Osmanlı Belgelerine Göre Türk-Etrâk, Kürd-Ekrâd Kelimeleri Üzerine Bir Değerlendirme,” *Belleten LX / 227* (Ankara: 1996): s. 139-154.

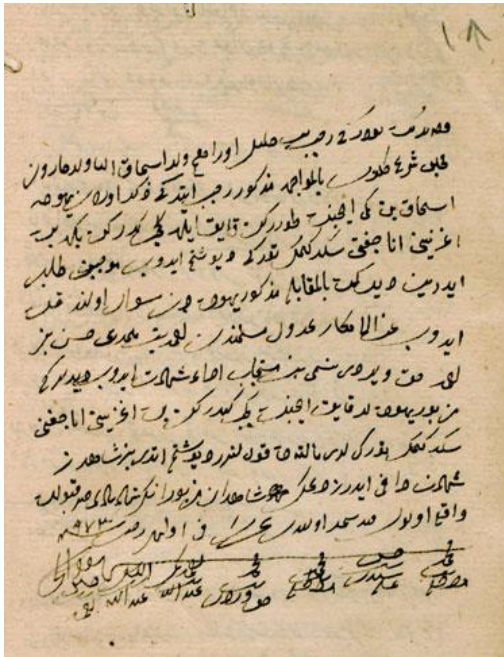
¹⁸ Burada hakaret kişiliğe değil, doğrudan dine yapılmıştır. Zira, taş atması dolayısıyla Nikola tarafından şikâyet edilen İbrahim'in, kendisine bir “kâfir”in “bre kelb Türk” dediğini ve taşı da bu nedenle ona attığını ifade etmiştir.

¹⁹ İstanbul Kadı Sicilleri: Üsküdar Mahkemesi 14 Numaralı Sicil (H. 953-955 / M. 1546-1549), haz. Nuray Güler, proje yön. M. Âkif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, (İstanbul: İSAM, 2010), 33b/3, s. 147.

2) Vech-i tezkire budur ki, Receb b. Halil meclis-i şer'a gelüp İlya v. Haron'u ihzâr edip takrîr-i merâm kılıp eyitdi ki biz gemi içinde dururken mezkûr yahuda [Yahudi] kayık içinde geçüp giderken şetm edip eyitdi ki *bre gidi Türkçeğiz Malta'da*²⁰ sizin gibi Türkleri çok kullanırız dedi deyicek bi'l-mukâbele mezkûr yahudadan suâl olundukda inkâr edip gibbe'l-inkâr mezbûr Receb'den beyyine taleb olundukda udûl-i Müslimînden Hasan b. Ahmed, Ahmed b. Mehdi edâ-i şehâdet edip dedi ki mezbûr yahuda kayıkda geçip giderken mezkûr Receb'e şetm edip *bre gidi Türkçeğiz Malta'da* sizin gibi Türkleri çok kullanırız dediğine biz şahidleriz şehâdet dahi ederiz deyicek şahidân-ı mezbûrânın şehâdet[etleri] ile kayd olundu.²¹

3) Vech-i tezkire budur ki, Receb b. Halil, Avraham v. İshak, İlya v. Haron meclis-i şer'a gelip bi'l-muvâcehe mezkûr Receb eyitdi ki zikr olan yahuda İshak ben gemi içinde dururken kayık ile geçip giderken bana *bre ağzını anacığını s.ktiğimin Türkü* deyû şetm edip mûcebini taleb ederin dedikde bi'l-mukâbele mezkûr yahudadan suâl olundukda [inkâr] edip gibbe'l-inkâr udûl-i Müslimînden Ahmed b. Mehdi, Hasan b. Ahmed edâ-i şehâdet edip dedi ki mezbûr yahudalar kayık içinde geçip giderken *bre ağzını anacığını s...in Türkleri Malta'da kullanırız* deyû şetm etdi biz şahidiz şehâdet dahi ederiz deyicek şahidân-ı mezbûrânın şehâdetleri hayyiz-i kabûlde vâki' olup kayd-ı sicil olundu. Tahrîren fî evâhir-i Receb sene 973.²²

²⁰ Malta kuşatması, gerek Osmanlılar için ve gerekse Hıristiyan Avrupa için unutulmaz tarihi olaylardan biridir. Zira, bu kuşatma yenilmez kabul edilen Osmanlılar açısından başarısız ve büyük kayıplara yol açan önemli bir hadise olmuştur. Akdeniz'de Müslüman gemilerine saldırarak korsan faaliyeti yürüten Malta St. John Şövalyeleri'nin elinde bulunan ada, müstahkem bir nokta olarak Müslüman esirlerin tutulduğu, çalıştırıldığı ve Avrupa'ya sevk edildiği bir üs konumundaydı. Başarısız olan bu kuşatmanın, Avrupalılar lehine güçlü bir özgüven kazanımı sağladığı gibi Osmanlı tebaası olanlar arasında da bazı kimseleri memnun ettiği yukarıdaki belgelerde geçen "*Türkçeğiz Malta'da sizin gibi Türkleri çok kullanırız*" ifadesinden anlaşılmaktadır. Malta kuşatması hakkında bk. Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, c. 1, haz. Mehmet İpşirli, 2. bs., (Ankara: TTK, 1999), s. 5-11; İdris Bostan, "Malta: II. Tarih," *DİA* 27, (İstanbul: TDV, 2003), s. 39-42; Derli toplu tarih anlatımları için bk. Tim Pickles, *Malta 1565: Last Battle of the Crusades*, (London: Osprey Military, 1998); Batı arşivleri ve Osmanlı Arşivi'nden belge ve yazışma örnekleri için bk. Arnold Cassalo, *The 1565 Ottoman Malta Campaign Register*, (Malta: Publishers Enterprises, 1998).

²¹ 29 Numaralı Üsküdar Kadı Sicili (973-974/1565-1566), haz. Esra Karayel, Bitirme Tezi, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, (İstanbul: 2010), 18a/4, s. 51 (23 Receb 973/14 Şubat 1566).

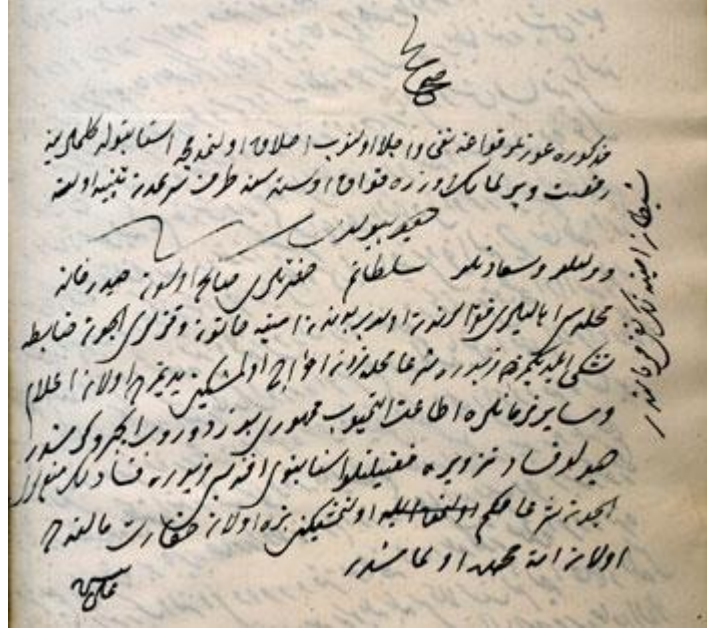
²² 29 Numaralı Üsküdar Kadı Sicili, haz. Karayel, 18b/1, s. 51 (Receb 973/Şubat 1566).

4) Malta meselesi toplum hafızasında o derece etkili bir yer etmişti ki, 1122/1710 tarihli bir belgede de bu olaya çok manidar bir atıfta bulunulmuştur.²³ “Bende Ali” imzalı arzuhalde geçtiğine göre, gayrimeşru ilişkileri ve verdiği rahatsızlıktan dolayı oldukça muztarip olan mahalle halkının muhtelif şikâyetlerine konu olmuş olan “Şeytan Emine”nin yaptığı hakaretler, “*Malta’da olan Ümmet-i Muhammed’e olmamıştır.*” (İstanbul Bab Şeri Sicili, 94, 94/1, 1122-1710).

III. Sarayda Hayvanlar Alemi: Arslanhane İçin İstenen Hayvanlar

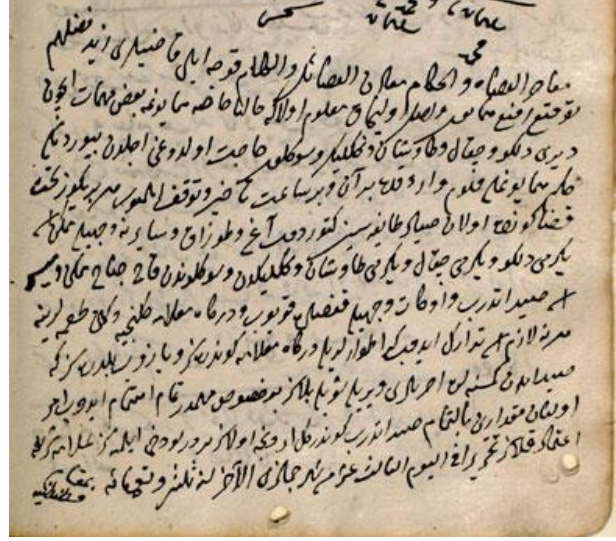
Osmanlıların düzenlenen kutlama ve gösterilerde birtakım hayvanları kullandıkları bilinmektedir. Bu hayvanların “Arslanhane” denilen yerde tutulmuş olma ihtimali vardır (Eyice, 1991, s. 403-404; Sunar, 2018, s. 36-41). Kanuni dönemi seyyahlarından Busbecq de İstanbul’dayken şahit olduğu bir manzarayı şöyle nakleder: “*İstanbulda türlü türlü yabancı hayvanlar gördüm: vaşak, yabankedisi, panter, leopar, aslanlar. Bu aslanlardan biri okadar iyi terbiye edilmişti ki yanındaki adam yemek üzere ağzına verilmiş bir koyunu çekip aldığı halde hiç sükûnetini bozmadı. Halbuki kanın tadını pekâlâ almıştı. Bir küçük fil yavrusu da gördüm. Pek hoşuma gitti. Çünkü dansediyor, top oynuyordu.*” (Busbecq, 1939, s. 57).

Kanuni devrinin dördüncü yılına denk gelen bir emirde, Kocaeli kadılarında bu bölgedeki avcılar marifetiyle yirmişer tane tilki, çakal ve tavşan ile olabildiği kadar da keklik ve sülünün yakalanıp kafeslere konulması ve canlı olarak Saray’a gönderilmesi istenmiştir. Bu hayvanların hangi amaçla istendiği açık olarak belirtilmemekle birlikte, “ba’zı mühimmât için” denilmek suretiyle meselenin önemine dikkat çekilmiştir.

²³ Nitekim, kuşatma tarihinden neredeyse iki yüzyıl sonra Voltaire, ‘hiçbir şeyin zihinlerde Malta kuşatması kadar yer etmediğini, Kanuni’nin beklentilerinin burada karaya oturduğunu’ ifade edecektir (Nothing is better known than the siege of Malta, where Suleiman’s fortunes ran aground). Bruce Ware Allen, *The Great Siege of Malta: The Epic Battle between the Ottoman Empire and the Knights of St. John*, (Lebanon: ForeEdge, 2015), s. 256.

“Mefâhirü’l-kuzât ve’l-hükkâm me’âdinü’l-fezâyil ve’l-keâm Kocaili kadıları -zîde fazluhum- tevki’-i refi-i hümâyûn vâsıl olucak ma’lum ola ki hâliyâ hâssa-i hümâyûnuma ba’zı mühimmât için diri dilkü ve çakal ve tavşan ve keklik ve süglün hâcet olduğu ecilden buyurdum ki hükm-i hümâyûnumla kulum vardıkda bir an ve bir sâ’at te’hîr ve tevakkuf eylemeyüp her biriniz taht-ı kazânızda olan sayyâd tâifesin getürdüp ağ ve tuzak ve sâir ne veçhile mümkün ise yirmi dilkü ve yirmi çakal ve yirmi tavşan ve keklikden ve süglünden kaç cenâh mümkün ve müyesser ise sayd etdirip ve onat veçhile kafeslere koyup ve Dergâh-ı mu’allâma gelinceye değin tu’melerine her ne lâzım ise tedârük edüp kirâ davarlarıyla dergâh-ı mu’allâma gönderesiz ve yazup bildiresiz ki sayd eden kimesnelere ücretleri verile şöyle bilesiz bu husus mühimdir tamâm ihtimâm edüp emr olunan mîkdârın bi’t-tamâm sayd etdirip göndermek ardınca olası bir dürlü dahi eylemiyesiz alâmet-i şerîfe i’timâd kılınız. Tahrîren fi’l-yevmi’s-sâlis aşer min şehri-i Cemaâziyelâhir lisene selâsîn ve tis’a-mi’e. Be-makâm-ı Kostantıniyye”²⁴

SONUÇ

İmparatorluk bürokrasisinin yerleşmeye başladığı Kanuni dönemi sicilleri, merkezi evrakın en önemli tamamlayıcısı olarak, ince ve titiz okunması halinde Osmanlı tarihinin diplomatik, askeri, edebi, dinî ve içtimaî alanlarında tespitler ve çıkarımlar yapılabilmesine imkân vermektedir. Ayrıca, siyasi ve dinî olayların sosyal tabana nasıl yansıdığı ve bunların kökleşerek derin tarihsel algılamalara nasıl hizmet ettiği de verilen örnekler ışığında müşahede edilebilmektedir.

Osmanlı kadı sicilleri koleksiyonunun Kanuni dönemi ile seri ve muntazam bir hale kavuşmuş olması, bu dönemde yapılan kanuni düzenlemeler ve bürokrasinin yerleşmiş olması ile açıklanabilir. Nedeni her ne olursa olsun, Kanuni döneminin sosyal, kültürel ve dinî dokusunun anlaşılması bağlamında bu sicil kayıtları, önemli ayrıntılar barındırmaktadır.

²⁴ Üsküdar Kadılığı Şer'iyye Sicilleri: 3 No'lu Defter, haz. Asiye Yılmaz, Zeynep Süslü, Bitirme Tezi, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arşivcilik Bölümü, (İstanbul 2000), hüküm 237-4. (13 Ca 930/18 Nisan 1524).

Kanuni dönemine (926-974 / 1520-1566) ait toplam 305 kadı sicili mevcuttur. 65.000 varaktan ibaret olan söz konusu defterlerin toplu listesi şöyledir:

No	Sicil	Sicil no	Tarihi (926-974/1520-1566)
1.	AVLONYA	020	974-975 / 1566-67
2.	BALIKESİR	691	940, 945, 949, 952, 955-956, 958-960, 964, 969, 973-989 / 1533, 1538, 1542, 1545, 1548-49, 1551-52, 1556, 1561, 1565-1581
3.	Balıkesir-EDREMİT	1178	927-928 / 1521-22
4.	Balıkesir-EDREMİT	1180	931-932 / 1524-25
5.	Balıkesir-EDREMİT	1181	934-936 / 1527-29
6.	Balıkesir-EDREMİT	1182	935-936 / 1528-30
7.	Balıkesir-EDREMİT	1183	935-936, 975, 1013-1014 / 1528-30, 1567, 1604-05
8.	Balıkesir-EDREMİT	1185	943 / 1536
9.	Balıkesir-EDREMİT	1186	943-944 / 1536-37
10.	Balıkesir-EDREMİT	1187	943-944, 971-972, 977 / 1536-37, 1563-65, 1569
11.	Balıkesir-EDREMİT	1188	944, 982-983 / 1537, 1574-75
12.	Balıkesir-EDREMİT	1189	957-958 / 1550-51
13.	Balıkesir-EDREMİT	1195	958, 974-975, 1017, 1020-1021, 1070-1073 / 1551, 1567-68, 1608, 1660-63
14.	Balıkesir-EDREMİT	1190	968-969 / 1561-62
15.	Balıkesir-EDREMİT	1179	968-969, 994-995 / 1561-62, 1586-87
16.	Balıkesir-EDREMİT	1191	971-972 / 1563-64
17.	Balıkesir-EDREMİT	1192	971, 986, 1029 / 1563, 1578, 1620
18.	BOR	001	935-939 / 1528-32
19.	BURSA	a028	918-919, 921, 923-924, 929-933 / 1512-13, 1515, 1517-18, 1523-26
20.	BURSA	b001	918-932 / 1512-26
21.	BURSA	a190	922, 929-930, 936, 938, 949-950, 973-974, 982-983, 989, 991-992, 996-998 / 1516, 1523-24, 1529, 1531, 1542-43, 1565-66, 1574-75, 1581, 1583-84, 1588-90
22.	BURSA	a032	925-926 / 1519-20

23.	BURSA	a201	926 / 1520
24.	BURSA	a200	926-927, 947-948, 973 / 1520-21, 1540-41, 1565
25.	BURSA	a030	926-930 / 1520-24
26.	BURSA	a029	927-929 / 1521-23
27.	BURSA	a027	929-934 / 1523-28
28.	BURSA	a163	932, 975-979, 1055, 1056 / 1526, 1567-71, 1645-46
29.	BURSA	a050	933-934 / 1526-28
30.	BURSA	a036	935-936 / 1528-30
31.	BURSA	a191	937-942 / 1530-1535
32.	BURSA	a051	939 / 1532-33
33.	BURSA	a052	940-941 / 1533-35
34.	BURSA	a134	940-943 / 1533-36
35.	BURSA	a053	941-942 / 1534-35
36.	BURSA	a059	942-944 / 1535-37
37.	BURSA	a037	944-945 / 1537-38
38.	BURSA	a040	944-945 / 1537-38
39.	BURSA	a048	944-947, 953-958, 960-961, 963-974 / 1537-40, 1546-51, 1553-54, 1556-66
40.	BURSA	a038	945-948 / 1538-41
41.	BURSA	a075	945-952 / 1538-45
42.	BURSA	a041	946-952 / 1539-45
43.	BURSA	a195	947-957 / 1540-50
44.	BURSA	a049	947-974 / 1540-66
45.	BURSA	a194	948-949 / 1541-42
46.	BURSA	a039	949-950 / 1542-43
47.	BURSA	a042	949-951 / 1542-44
48.	BURSA	a043	951-955 / 1544-48
49.	BURSA	a044	951-959 / 1544-52
50.	BURSA	a055	952-954 / 1545-47
51.	BURSA	a054	954-956 / 1547-49
52.	BURSA	a056	955-956 / 1548-49
53.	BURSA	a060	955-956 / 1548-49
54.	BURSA	a057	956-958 / 1549-51
55.	BURSA	a058	957-963 / 1550-56
56.	BURSA	a063	957-963 / 1550-56
57.	BURSA	a045	958-960 / 1551-53
58.	BURSA	a064	958-961 / 1551-54
59.	BURSA	a061	958-963 / 1551-56

60.	BURSA	a062	959-960 / 1552-53
61.	BURSA	a111	959, 985-987 / 1552, 1577-78
62.	BURSA	a046	960-961 / 1553-54
63.	BURSA	c001	960-963 / 1553-56
64.	BURSA	a047	961-963 / 1554-56
65.	BURSA	a067	961-966 / 1554-59
66.	BURSA	b002	962-967 / 1555-60
67.	BURSA	a065	963 / 1556
68.	BURSA	a068	963-965 / 1556-58
69.	BURSA	a066	964-967 / 1557-60
70.	BURSA	b003	964-967 / 1557-60
71.	BURSA	a074	965-967 / 1558-60
72.	BURSA	a071	965-967 / 1558-60
73.	BURSA	a076	965-967 / 1558-60
74.	BURSA	a069	966-967 / 1559-60
75.	BURSA	a070	966-971 / 1559-64
76.	BURSA	a077	966-971 / 1559-64
77.	BURSA	a072	967-968 / 1560-61
78.	BURSA	a082	967-968 / 1560-61
79.	BURSA	a073	967-968 / 1560-61
80.	BURSA	a080	967-968 / 1560-61
81.	BURSA	a081	967-970 / 1560-63
82.	BURSA	a083	967-970 / 1560-63
83.	BURSA	a078	968 / 1561
84.	BURSA	a079	968-969 / 1561-62
85.	BURSA	a185	969 / 1562
86.	BURSA	a084	970-971 / 1563-64
87.	BURSA	a133	970-971 / 1563-64
88.	BURSA	a166	970-972 / 1563-65
89.	BURSA	a202	971-972 / 1564-65
90.	BURSA	a035	972-973 / 1565-66
91.	BURSA	a092	973 / 1565-66
92.	BURSA	a109	973 / 1565-66
93.	BURSA	a130	973 / 1565-66
94.	BURSA	a135	973 / 1565-66
95.	BURSA	a138	973-995 / 1565-87
96.	BURSA	a094	974-978 / 1566-70
97.	EDİRNE	001	945-952 / 1538-45
98.	EDİRNE	005	950-963 / 1543-1556
99.	EDİRNE	002	952-957 / 1545-1550
100.	EDİRNE	618	953 / 1546
101.	EDİRNE	619	956 / 1549
102.	EDİRNE	003	960-962 / 1553-55

103.	EDİRNE	004	960-962 / 1553-55
104.	EDİRNE	620	961-962 / 1554-55
105.	EDİRNE	621	964 / 1557
106.	EDİRNE	006	967-968 / 1560-61
107.	EDİRNE	622	970 / 1563
108.	EDİRNE	007	971 / 1564
109.	EDİRNE	008	972-973 / 1565-66
110.	EDİRNE	623	974-976 / 1567-69
111.	EDİRNE	010	974-979 / 1567-71
112.	GAZİANTEP	001	938-946 / 1532-39
113.	GAZİANTEP	162	942, 946-947, 955-956, 958, 960-961, 1006, 1007, 1016, 1019, 1021, 1024, 1027 / 1535, 1539-40, 1548-49, 1551-52, 1598, 1607, 1610, 1612, 1615, 1618
114.	GAZİANTEP	161	945-946 / 1538-39
115.	GAZİANTEP	002	948 / 1541
116.	GAZİANTEP	163	951-965 / 1544-1557
117.	GAZİANTEP	003	956 / 1549
118.	GAZİANTEP	004	964-978 / 1557-70
119.	GAZİANTEP	046	967-968 / 1559-1560
120.	HALEP	004	913, 956, 961, 963-965, 969, 971-976, 978, 983-984, 996, 1009, 1040, 1052, 1090, 1189, 1277 / 1507, 1549, 1554, 1556-58, 1562, 1564-69, 1571, 1576-77, 1588, 1600, 1630, 1642, 1679, 1775, 1860
121.	HALEP	003	953-955, 962-964, 1001-1002, 1009, 1065-1066, 1075-1076, 1078, 1097-1099, 1119 / 1546-48, 1555-57, 1592-94, 1600, 1655-56, 1667, 1686-88, 1707
122.	HALEP	001	956-957, 961-963, 969, 972 / 1549-50, 1554-56, 1561, 1564
123.	HAMA	001	942-943 / 1535-36
124.	HAMA	002	944-950 / 1537-43
125.	HAMA	003	952-954 / 1545-47
126.	HAMA	004	955-956 / 1548-49
127.	HAMA	005	957-958 / 1550-51
128.	HAMA	006	958-984 / 1551-76
129.	HAMA	007	959 / 1552
130.	HAMA	008	961-962 / 1554-55

131.	HAMA	009	965 / 1558
132.	HAMA	010	966 / 1559
133.	HAMA	011	968-969 / 1561-62
134.	HAMA	012	970 / 1563
135.	HAMA	013	970 / 1563
136.	HAMA	014	971-972 / 1564-65
137.	HAMA	020	972, 982-984 / 1565, 1574-76
138.	HAMA	015	973-974 / 1565-66
139.	İstanbul-BALAT	001	964-965 / 1557-58
140.	İstanbul-BALAT	002	970-971 / 1562-63
141.	İstanbul-BALAT	003	971-972 / 1563-64
142.	İstanbul-BALAT	004	972 / 1564-65
143.	İstanbul-BALAT	005	974-975 / 1565-66
144.	İstanbul-BEŞİKTAŞ	001	960 / 1553
145.	İstanbul-BEŞİKTAŞ	002	966-968 / 1559-61
146.	İstanbul-BEŞİKTAŞ	004	966-972 / 1559-64
147.	İstanbul-BEŞİKTAŞ	006	966-972 / 1559-64
148.	İstanbul-BEŞİKTAŞ	003	967-971 / 1560-63
149.	İstanbul-BEŞİKTAŞ	005	972-974 / 1564-66
150.	İstanbul-DAVUTPAŞA	095	937, 1049, 1066, 1081, 1083, 1118, 1125, 1141, 1144-47, 1157, 1165, 1173, 1183-1186, 1193, 1196, 1198, 1200-1241, 1244-1251 / 1530, 1639, 1655, 1670, 1672, 1706, 1713, 1728, 1731-34, 1744, 1752, 1759, 1769-1772, 1779, 1782, 1784, 1785-1825, 1828-35
151.	İstanbul-EVKAF-I HÜMAYUN MÜFETTİŞLİĞİ	007	943, 1003-1009, 1014, 1020, 1024-1025, 1028-1029, 1036, 1039-1040, 1048, 1057-1060, 1068, 1073, 1076 / 1536, 1594-1600, 1605, 1611, 1615-16, 1619-20, 1626, 1629-30, 1638, 1647-50, 1657, 1663, 1665
152.	İstanbul-EVKAF-I HÜMAYUN MÜFETTİŞLİĞİ	002	944-949 / 1537-1542
153.	İstanbul-GALATA	191	943, 1011, 1014, 1032, 1042, 1115 / 1536, 1602, 1605, 1623, 1632, 1703
154.	İstanbul-GALATA	001	943-959 / 1536-52

155.	İstanbul-GALATA	002	968-969 / 1560-61
156.	İstanbul-GALATA	003	969-971 / 1561-63
157.	İstanbul-GALATA MUHALLEFAT DEFTERİ	2434	956 / 1549
158.	İstanbul-HASKÖY	001	955-961 / 1548-1554
159.	İstanbul-İSTANBUL (T SMA)	175	926, 941, 948, 962-963 / 1520, 1534, 1541, 1555-56
160.	İstanbul-İSTANBUL (T SMA)	178	950-952 / 1543-45
161.	İstanbul-İSTANBUL (T SMA)	180	960, 964, 988-991 / 1553, 1557, 1580-83
162.	İstanbul-İSTANBUL (T SMA)	181	963-974 / 1556-1566
163.	İstanbul-İSTANBUL (T SMA)	177	969-990 / 1561-82
164.	İstanbul-İSTANBUL (T SMA)	182	970-990 / 1562-82
165.	İstanbul-RUMELİ KAZASKERLİĞİ ve SADARETİ	001	950-998 / 90
166.	İstanbul-RUMELİ KAZASKERLİĞİ ve SADARETİ	01a	950-998 / 1543-90
167.	İstanbul-RUMELİ KAZASKERLİĞİ ve SADARETİ	002	954-959 / 1547-52
168.	İstanbul-RUMELİ KAZASKERLİĞİ ve SADARETİ	003	959 / 1552
169.	İstanbul-RUMELİ KAZASKERLİĞİ ve SADARETİ	004	960-963 / 1553-56
170.	İstanbul-RUMELİ KAZASKERLİĞİ ve SADARETİ	005	965-969 / 1558-62
171.	İstanbul-RUMELİ KAZASKERLİĞİ ve SADARETİ	017	966-995 / 1559-87
172.	İstanbul-RUMELİ KAZASKERLİĞİ ve SADARETİ	015	967-989 / 1560-81
173.	İstanbul-RUMELİ KAZASKERLİĞİ ve SADARETİ	007	974-978 / 1566-70
174.	İstanbul-TOPHANE	001	960-962 / 1553-55
175.	İstanbul-TOPHANE	002	966-967 / 1559-60
176.	İstanbul-TOPHANE	006	966-991 / 1559-83
177.	İstanbul-TOPHANE	003	967-972 / 1560-64
178.	İstanbul-TOPHANE	004	973-974 / 1565-66
179.	İstanbul-TOPHANE	005	976-985 / 1568-87

180.	İstanbul- ÜSKÜDAR	001	919-927 / 1513-21
181.	İstanbul- ÜSKÜDAR	002	924-927 / 1518-21
182.	İstanbul- ÜSKÜDAR	003	927-930 / 1521-24
183.	İstanbul- ÜSKÜDAR	004	931-935 / 1525-29
184.	İstanbul- ÜSKÜDAR	005	931-936 / 1525-29
185.	İstanbul- ÜSKÜDAR	006	934-936 / 1528-30
186.	İstanbul- ÜSKÜDAR	007	936-938 / 1530-31
187.	İstanbul- ÜSKÜDAR	008	938-940 / 1531-33
188.	İstanbul- ÜSKÜDAR	009	940-942 / 1532-34
189.	İstanbul- ÜSKÜDAR	010	942-945 / 1534-37
190.	İstanbul- ÜSKÜDAR	011	945-947 / 1538-40
191.	İstanbul- ÜSKÜDAR	024	945-971 / 1538-63
192.	İstanbul- ÜSKÜDAR	012	947-950 / 1540-43
193.	İstanbul- ÜSKÜDAR	013	949-953 / 1542-46
194.	İstanbul- ÜSKÜDAR	014	953-955 / 1546-48
195.	İstanbul- ÜSKÜDAR	015	954-958 / 1547-51
196.	İstanbul- ÜSKÜDAR	017	955-963 / 1548-56
197.	İstanbul- ÜSKÜDAR	021	957-968 / 1550-61
198.	İstanbul- ÜSKÜDAR	016	958-959 / 1551-52
199.	İstanbul- ÜSKÜDAR	040	962-984 / 1555-76
200.	İstanbul- ÜSKÜDAR	018	963-964 / 1556-57
201.	İstanbul- ÜSKÜDAR	019	963-965 / 1556-58
202.	İstanbul- ÜSKÜDAR	020	965-967 / 1558-60
203.	İstanbul- ÜSKÜDAR	033	966-978 / 1559-70
204.	İstanbul- ÜSKÜDAR	022	967-969 / 1560-62
205.	İstanbul- ÜSKÜDAR	025	967-970 / 1560-63
206.	İstanbul- ÜSKÜDAR	023	968-970 / 1561-63
207.	İstanbul- ÜSKÜDAR	028	969-974 / 1562-66
208.	İstanbul- ÜSKÜDAR	026	970-971 / 1563-64
209.	İstanbul- ÜSKÜDAR	027	971-972 / 1564-65
210.	İstanbul- ÜSKÜDAR	055	972-991 / 1565-83
211.	İstanbul- ÜSKÜDAR	029	973-974 / 1565-66

212.	İstanbul- ÜSKÜDAR	031	973-977 / 1565-69
213.	İstanbul- YENİKÖY	001	959-964 / 1552-57
214.	İstanbul- YENİKÖY	002	963-964 / 1556-57
215.	İstanbul- YENİKÖY	003	964-965 / 1557-58
216.	İstanbul- YENİKÖY	004	967-968 / 1560-61
217.	İstanbul- YENİKÖY	007	967-975 / 1560-67
218.	İstanbul- YENİKÖY	005	973-976 / 1565-68
219.	KARAMAN	324	931-932, 937, 939-940, 965-966 / 1525-26, 1531, 1533-34, 1558- 59
220.	KAYSERİ	003	917-918, 944 / 1511- 12, 1537
221.	KAYSERİ	004	953-956 / 1546-49
222.	KAYSERİ	005	958-959 / 1551-52
223.	KONYA	005	970-971, 988-999, 1049, 1110, 1156 / 1562-63, 1580-91, 1639, 1698, 1743
224.	KONYA	001	970-972, 1000-1003, 1007-1009, 1014-1017, 1019, 1021-1022, 1024, 1026, 1050-1051 / 1562-64, 1592-95, 1598-99, -1605-1608, 1610, 1612-13, 1615, 1617, 1640-41
225.	KUDÜS	001	936-938 / 1529-31
226.	KUDÜS	002	938-939 / 1531-32
227.	KUDÜS	003	939-940 / 1532-33
228.	KUDÜS	004	940-941 / 1533-34
229.	KUDÜS	005	941-942 / 1534-35
230.	KUDÜS	006	943-944 / 1536-37
231.	KUDÜS	007	944 / 1537
232.	KUDÜS	008	944-945 / 1537-38
233.	KUDÜS	009	945 / 1538
234.	KUDÜS	010	945 / 1538
235.	KUDÜS	012	947-948 / 1540-41
236.	KUDÜS	013	947-948 / 1540-41
237.	KUDÜS	014	948-949 / 1541-42
238.	KUDÜS	015	949-950 / 1542-53
239.	KUDÜS	016	951-953 / 1544-46
240.	KUDÜS	017	952-953 / 1545-46
241.	KUDÜS	018	953-954 / 1546-47
242.	KUDÜS	019	954 / 1547
243.	KUDÜS	020	954-955 / 1547-48
244.	KUDÜS	021	955-956 / 1548-49

245.	KUDÜS	022	956-957 / 1549-50
246.	KUDÜS	023	956-957 / 1549-50
247.	KUDÜS	024	957-958 / 1550-51
248.	KUDÜS	025	958-959 / 1551-52
249.	KUDÜS	026	960 / 1553
250.	KUDÜS	027	960-961 / 1553-54
251.	KUDÜS	028	961 / 1554
252.	KUDÜS	029	961-962 / 1554-55
253.	KUDÜS	030	962-963 / 1555-56
254.	KUDÜS	031	963-964 / 1556-57
255.	KUDÜS	033	963-964 / 1556-57
256.	KUDÜS	032	963-966 / 1556-59
257.	KUDÜS	035	964-965 / 1557-58
258.	KUDÜS	034	964-967 / 1557-60
259.	KUDÜS	036	965-966 / 1558-59
260.	KUDÜS	037	966-967 / 1559-60
261.	KUDÜS	038	966-978 / 1559-61
262.	KUDÜS	039	967-968 / 1560-61
263.	KUDÜS	041	968 / 1561
264.	KUDÜS	040	968-969 / 1561-62
265.	KUDÜS	042	968-972 / 1561-64
266.	KUDÜS	043	969-970 / 1562-63
267.	KUDÜS	044	970-973 / 1563-65
268.	KUDÜS	045	971-972 / 1563-65
269.	KUDÜS	046	972-973 / 1564-65
270.	KUDÜS	048	972-973 / 1564-65
271.	KUDÜS	047	972-978 / 1564-70
272.	KUDÜS	049	973-975 / 1565-67
273.	MANİSA	001	929, 937, 941, 943, 948, 952-954, 1005 / 1523, 1530, 1534, 1536, 1541, 1545-47, 1596
274.	MANİSA	002	950-957 / 1543-50
275.	MANİSA	003	958 / 1551
276.	MANİSA	004	959 / 1552
277.	MANİSA	005	959-962 / 1552-55
278.	MANİSA	006	963-971, 974, 982 / 1556-63, 1566, 1574
279.	MANİSA	007	965-970 / 1558-63
280.	MANİSA	008	973-974 / 1565-66
281.	MUĞLA	188	926-927 / 1520-21
282.	RODOSCUK	1510	953-956 / 1546-49
283.	RODOSCUK	1511	956-958 / 1549-51
284.	RODOSCUK	1512	959 / 1552
285.	RODOSCUK	1513	960-961 / 1553-54

286.	RODOSCUK	1514	961-963 / 1554-56
287.	RODOSCUK	1515	963 / 1556
288.	RODOSCUK	1516	963-967 / 1556-60
289.	RODOSCUK	1517	965-966 / 1558-59
290.	RODOSCUK	1518	967 / 1560
291.	RODOSCUK	1519	968 / 1561
292.	RODOSCUK	1520	968-969 / 1561-62
293.	RODOSCUK	1522	969 / 1562
294.	RODOSCUK	1523	970-971 / 1563-64
295.	RODOSCUK	1521	970-971 / 1563-64
296.	RODOSCUK	1524	974-975 / 1566-67
297.	SARAYBOSNA	001	959 / 1551
298.	SARAYBOSNA	088	963-965 / 1556-1558
299.	SARAYBOSNA	002	972-974 / 1564-1566
300.	SOFYA	S344	957 / 1549
301.	TRABZON	001	963-965 / 1556-1558
302.	TRABZON	002	968 / 1561
303.	TRABZON	003	969 / 1562
304.	TRABZON	004	972-973 / 1564-65
305.	TRABZON	005	972-973 / 1564-65

Kaynakça

Kadı Sicilleri

Evkaf-ı Hümayun Müfettişliği. (1539). 20 Mayıs 1539 Şer'iyye Sicili. 2, 35.

İstanbul Bâb Şer'iyye Sicili, 94.

İstanbul Kadı Sicilleri: Üsküdar Mahkemesi 14 Numaralı Sicil (H. 953-955 / M. 1546-1549), İstanbul: İSAM, 2010.

İstanbul Kadı Sicilleri: Üsküdar Mahkemesi 17 Numaralı Sicil (H. 956-963 / M. 1549-1556), İstanbul: İSAM, 2010.

İstanbul Kadı Sicilleri: Üsküdar Mahkemesi 5 Numaralı Sicil (H. 930-936 / M. 1524-1530), İstanbul: İSAM, 2010.

İstanbul Kadı Sicilleri: Üsküdar Mahkemesi 9 Numaralı Sicil (H. 940-942 / M. 1534-1536), İstanbul: İSAM, 2010.

İstanbul Kadı Sicilleri: Üsküdar Mahkemesi 9 Numaralı Sicil (H. 940-942 / M. 1534-1536), İstanbul: İSAM, 2010.

Üsküdar Şer'iyye Sicili, no: 5, 9, 14, 17, 29, 35.

Yayınlar ve Tezler

Akdağ, M. (1974). *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi (1453-1559)* (c.2), İstanbul: Cem Yayınevi.

Allen, B. W. (2015). *The Great Siege of Malta: The Epic Battle between the Ottoman Empire and the Knights of St. John*, Lebanon: ForeEdge.

Arslantaş, Y. (2013). *Depicting the Other: Qizilbash Image in the 16th Century Ottoman Historiography*. (Yüksek Lisans Tezi). İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ankara.

Atar, F. (2001). Kadı. *DİA* 24, İstanbul: TDV.

Aycibin, Z. (2008). Erken Dönem Osmanlı Kaynaklarındaki "Türk" Algısı Üzerine Yeni Bir Değerlendirme. H. Alan (ed). *Abdülkadir Özcan'a Armağan: Tarih Peşinde Bir Ömür içinde (139-151)*, İstanbul: Kronik.

Aydın, M. A. (2003). *Mahkeme: Osmanlı Devleti'nde Mahkeme*. *DİA* 27, İstanbul: TDV.

Aydın, M. A. (2007). *Türk Hukuk Tarihi (6.bs)*. İstanbul: Hars Yayınları.

Bilgili, A. S. (2003). Osmanlı Tarih Yazarlarının Algısıyla Türkiye-İran İlişkilerinde Siyasi Karakterin Dinî Söylemi: Kızılbaşlık. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 9(27), 21-41.

Bostan, İ. (2003). Malta: II. Tarih. *DİA* 27, İstanbul: TDV.

Busbecq, O. G. (1939). *Türk Mektupları*. (Çev. H. C. Yalçın). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cassalo, A. (1998). *The 1565 Ottoman Malta Campaign Register*, Malta: Publishers Enterprises.

Emecen, F. M. (2003). Şark Meselesi'nin Doğuşu: Osmanlı Devleti'nin "Şark Meselesi"nin Ortaya Çıkışı," *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Ergin, O. N. (1995). *Mecelle-i Umur-ı Belediye (c. 1)*. İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı.

Erünsal, İ. E. (2019). Zındıklar ve Mülhidler XV-XVI. Asır Osmanlı Zendeke ve İlhâd Tarihine Bir Katkı", *Osmanlı Kültür Tarihinin Bilinmeyenleri: Şahıslardan Eserlere, Kurumlardan Kimliklere*, 2. bs., İstanbul: Timaş Yayınları.

Eyice, S. (1991). Arslanhane. *DİA* 3, İstanbul: TDV.

Faroqhi, S. (1997). Sidjill: 3. In *Ottoman Administrative Usage. The Encyclopaedia of Islam içinde (cilt 9, 539-544)*. Leiden: Brill.

- Fleischer, C. H. (1992). "The Lawgiver as Messiah: The Making of the Imperial Image in the Reign of Süleymân", *Soliman le Magnifique et son temps: Actes du Colloque de Paris Galeries Nationales du Grand Palais, 7-10 mars 1990*. Gilles Vinstein, ed., Paris: La Documentation Française, 159-177.
- Gölpınarlı, A. (1931). *Melâmîlik ve Melâmîler*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Halaçoğlu, Y. (1996). Osmanlı Belgelerine Göre Türk-Etrâk, Kürd-Ekrâd Kelimeleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Belleten*, 60(227), 139-154.
- Hallaq, W. (1998). The *qâdî*'s (*sijill*) before the Ottomans. *BSOAS*, 61(3), 415-436.
- İnalçık, H. (1947). Bursa Şer'îye Sicillerinde Fatih Sultan Mehmed'in Fermanları. *Belleten*, 11, 693-708.
- İnalçık, H. (1973). *The Ottoman Empire The Classical Age: 1300-1600*, London: Weidenfeld and Nicolson.
- İnalçık, H. (1977). Mahkeme. *İA*, 7, 149-151.
- İnalçık, H. (1981). Osmanlı İdare, Sosyal, Ekonomik Tarihi ile ilgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler. *Belgeler*, 10(14), 1-91.
- İnalçık, H. (1993). State and Ideology under Sultan Süleyman I, *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire: Essays on Economy and Society* içinde (70-94). Bloomington: Indiana University, 1993, s. 70-94.
- İşpirli, M. (ed.). (1999). *Selânikî Mustafa Efendi, Tarih-i Selânikî (1.c)*. Ankara: TTK.
- Jennings, R. C. (1999). Kadı, Court, and Legal Procedure in 17th Century Ottoman Kayseri. *Studies on Ottoman Social History in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, İstanbul: The ISIS Press.
- Karayel, E. (2010). 29 Numaralı Üsküdar Kadı Sicili (973-974/1565-1566). (Bitirme Tezi). Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul.
- Kaya, S. (2005). Mahkeme Kayıtlarının Kılavuzu: Sakk Mecmuaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3(5), 379-416.
- Küpeli, Ö. (2010). Osmanlı-Safevi Münasebetlerine Dair Türkiye'de Yapılan Çalışmalar Hakkında Birkaç Not ve Bir Bibliyografya Denemesi. *Tarih Okulu*, 6, 17-32.
- Müller, C. (2018). *The Power of the Pen: Cadis and their Archives*. A. Bausi, C. Brockmann, M. Friedrich ve S. Kienitz (ed.). Manuscripts and Archives: Comparative Views on Record-Keeping içinde (361-386), Berlin: De Gruyter.
- Ocak, A. Y. (1998). *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15.-17. Yüzyıllar)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ortaylı, İ. (1994). *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı*, Ankara:Turhan Kitabevi.
- Ortaylı, İ. (2001). Kadı: Osmanlı Devletinde Kadı, *DİA* 24, İstanbul: TDV.
- Paul, J. (2018). *Archival Practices in the Muslim World prior to 1500*. A. Bausi, C. Brockmann, M. Friedrich ve S.Kienitz (ed.). Manuscripts and Archives: Comparative Views on Record-Keeping içinde (339-360), Berlin: De Gruyter.
- Pierce, L. (2005). *Ahlak Oyunları: 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*. (Çev. Ülkün Tansel). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Pickles, T. (1998). *Malta 1565: Last Battle of the Crusades*, London: Osprey Military.
- Sunar, M. M. (2018). Osmanlı Devleti'nde Arslanhane. *Toplumsal Tarih*, 292, 36-41.
- Tak, E. (2019). *XVI-XVII. Yüzyıl Üsküdar Şer'îyye Sicilleri: Diplomatik Bilimi Bakımından Bir İnceleme*. Ankara: Türk Tarih Kurumu
- Tillier, M. (2018). "Court, qadi", *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Ancient History*, 1-2, John Wiley & Sons, Ltd. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/9781444338386.wbeah30541>.

- Tournefort, J. (2005). *Tournefort Seyahatnamesi (Birinci Kitap)*. (Çev. A. Berktaş). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Uğur, Y. (2010). *Şer'iyye Sicilleri*. DİA 39, İstanbul: TDV.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilâtı (3. bs)*., Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ülker, M. B. ve Bilgin, A. (2004). Türkiye Haricinde Bulunan Osmanlı Kadı Sicilleri. *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 16, 201-214.
- Üzüm, İ. (2002). Kızıbaş. *DİA* 25, İstanbul: TDV.
- Yıldız, K. (2005). Üsküdar'ın Sosyal ve İktisadi Hayatı ile İlgili Üsküdar Kadı Sicillerindeki Kayıtların Tesbit ve Analizi (954-980 / 1547-1573). (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, A. ve Süslü, S. (2000). Üsküdar Kadılığı Şer'iyye Sicilleri: 3 No'lu Defter. (Bitirme Tezi). Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arşivcilik Bölümü, İstanbul.